

УДК 321.7:316.32

І. В. Головка, кандидат політичних наук, асистент

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ У ПОСТРАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРЕНДІВ

Розглянуто особливості процесу становлення політичної системи незалежної України в напрямі лібералізації та демократизації. Зазначено, що в Україні одночасно відбуваються процеси трансформації політичної системи, державотворення та побудови політичної нації. Крім конституційно проголошеного курсу на побудову демократичної правової держави та громадянського суспільства, значний вплив на політичний процес в Україні справляють внутрішні, специфічні закономірності розвитку суспільного організму.

Ключові слова: ліберальна демократія, політична система, громадянське суспільство, демократизація, лібералізм.

Актуальність проблеми. Політична система незалежної України, як і політичні системи більшості інших пострадянських країн, являє собою перехідну форму, для якої характерні здійснення демократичних перетворень, подолання спадщини тоталітаризму в політичній, соціально-економічній та духовно-ідеологічній сферах. В Україні сформувалися і конституційно закріплені демократичні політичні інститути та форми виявлення політичної влади. Повернення України в русло загальноєвропейського цивілізаційного розвитку вбачається виключно на шляху ринку, демократії, широких особистих прав і свобод громадян. У такій ситуації неминуче підвищується інтерес до ідеології та цінностей лібералізму, так само як і до діяльності ліберально-демократичних партій, що існують в Україні, оскільки саме лібералізм свого часу заклав підвалини західної моделі демократії. Очевидно і цілком закономірно, що об'єктивне аналізування минулого дає можливість певною мірою прогнозувати майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для окреслення стратегій дослідження мають праці українських та російських науковців, у яких висвітлено особливості ліберальної демократії в контексті процесів демократизації (Л. Балашов, В. Гельман, В. Грубов, М. Жулинський, В. Заблоцький, Б. Капустін, Г. Куц, А. Мельвіль, М. Михальченко, І. Пантін, М. Попович, С. Римаренко, М. Томенко, В. Фісанов та ін.).

Проблематику демократичного транзиту одним з перших опрацював Д. Растоу [1]. Згодом у політичних науках популярність дослідження демократії в контексті парадигми транзиту стала стрімко зростати, залишаючись

актуальною і в наш час, з огляду на політичну ситуацію в пострадянській Україні, яка декларує прагнення розвиватися демократичним шляхом. Актуальність окресленої проблематики зумовлена також глибокими політичними змінами у пострадянських країнах, спричиненими трансформаціями політичних систем радянського типу на початку ХХІ ст., і прагненнями цих країн ліберально-демократичних орієнтирів. Запозичення ліберально-демократичних інститутів задля успішності демократизаційних процесів – одна з актуальних проблем для постсоціалістичних країн. Разом з тим це викликає певні застереження. В. Пантін зазначав: «Нові демократичні політичні інститути не можуть стати достатньо ефективними, оскільки не користуються необхідною підтримкою з боку масових та елітних груп суспільства, а одержати підтримку і легітимність ці інститути не можуть, оскільки в очах більшості населення не є ефективними, здатними допомогти у розв'язанні проблем, які постають перед суспільством» [2, с. 400]. Відповідно демократичність, на думку В. Пантіна, має поєднуватися з ефективністю, що вельми важливо для пострадянської України, де інколи активно поширюється ідея стосовно неефективності ліберально-демократичних інститутів, які нібито не корелюють з національними традиціями нашої держави. Таким чином, **метою** статті є окреслення специфіки державотворчих процесів у пострадянській Україні в ліберально-демократичному напрямку.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на очевидність переваг ліберальних цінностей і західних моделей демократії, становлення демократій у державах, що утворилися на теренах колишнього СРСР та в інших країнах, які перебували в зоні його впливу (колишній «соціалістичний табір»), наштовхується на непередбачені труднощі. Суттєвий вплив на політичний процес в Україні справляють внутрішні, специфічні закономірності розвитку суспільного організму, які інколи не збігаються з нормативним курсом. Окрім конституційно проголошеного курсу на побудову демократичної правової держави та громадянського суспільства [3]. Виходячи з необхідності вибору адекватної моделі розвитку держави та з метою сприяння становленню громадянського суспільства, постає гостра потреба в поглибленому науковому осмисленні процесу трансформації політичної системи України. Така оцінка є справедливою не тільки для демократичних, а й для перехідних суспільств, України у тому числі.

Як і будь-якому іншому переходу до демократії, посткомуністичній трансформації притаманні постановлення мети лібералізації та демократизації і наявність певного руху в їх напрямку, проте на шляху досягнення цієї мети виникають певні перешкоди. Імовірність успішного завершення переходу залежить як від особливостей посткомуністичного переходу як такого,

так і від специфічних умов окремих країн. Розвиток та зміни в політичній системі залежать від сукупності чинників: особливостей саморозвитку компонентів даної політичної системи, її взаємовідносин з іншими політичними системами, впливу економічної, соціальної, духовної систем, політичної традиції та історичного досвіду суспільства.

З моменту ухвалення Декларації про державний суверенітет до прийняття Акта проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) [4] політичний процес зазнав стрімкого та бурхливого розвитку в бік оформлення самостійної політичної системи. Новий етап у розвитку політичної системи України настав з прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України [5]. Основний Закон держави визначив основи становлення і розвитку політичної системи, виділив функції її окремих елементів, розкрив зміст та особливості діяльності держави в політичній системі. Україна згідно з її Конституцією є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ.

Однією з найважливіших проблем для українського державотворення є проблема створення дієвого механізму стримувань і противаг між законодавчою і виконавчою гілками влади, протистояння між якими не припиняються, а в періоди передвиборних кампаній навіть загострюються.

На початку українського державотворення в економіці не вдалося безболісно вийти із складу СРСР. Було безпідставно розірвано господарські зв'язки, втрачено управління підприємствами державного сектору, допущено загрозливі темпи інфляції, спад виробництва. У політичній сфері відбулося істотне зниження здатності державно-владних структур розв'язувати проблеми суспільства, загострилися суперечності між представницькою та виконавчою владою на місцях, посилилася регіональна суверенізація, активувалися політичні сили крайніх орієнтацій. В ідеологічній сфері не була подолана криза духовності, нові цінності та ідеали не утвердилися на місці розвінчаних, ідея національної державності під впливом економічної розрухи втрачала своїх прибічників, українська нація залишалася неконсолідованою [6, с. 466–467].

Проблемою «українського лібералізму» в радянські часи було недооцінювання національного чинника в системі світоглядних основ суспільства і ролі держави в співвідношенні з іншими суспільно-політичними інститутами. У той же час ключове місце відводилося концепції демократії, особливо принципам прямої демократії в організації державної влади, регіонального і місцевого самоврядування [7]. Було зрозуміло, що тоді йшлося про кон'юнктуру структури, яка експлуатує саме назву (з метою розв'язати проблеми фінансування партії за допомогою вітчизняних і зарубіжних про-

мислових та фінансових кіл). Так, Ліберальна партія України декларувала бажання змінити свою назву на Трудову Ліберальну партію, а лідери партії Демократичного відродження України і Трудового Конгресу України свою «ліберальність» заявляли в назві «Народно-демократична партія».

Відзначимо, що імплантація ліберальної ідеї в політико-економічне життя пострадянської України підтримувалася державними структурами [8, с. 50–75]. Специфіка урядової економічної доктрини полягала перш за все в «лібералізмі для донорів». Декларативна ліберальна орієнтація впливових державних діячів України в пострадянський період створювала ілюзію бездоганності й універсальності монетаристських способів реформування економіки, яка, будучи посиленою донорством міжнародних фінансових інституцій в умовах відсутності реальних економічних реформ і традицій лібералізму, могла привести до непередбачуваних наслідків. Тому найближче майбутнє ліберальної ідеї в Україні, ймовірно, буде значною мірою пов'язане з національною традицією і специфікою сучасного українського політичного життя.

Що стосувалося громадянського суспільства, то конкретизація відмінностей у структурі, способах утворення та функціях партій і громадських організацій містилася в Законі «Про об'єднання громадян», який було прийнято в 1992 р. [9]. У той час, коли приймали цей Закон, країна ще не мала досвіду розвитку інститутів плюралістичної демократії та громадянського суспільства.

Отже, проголошені Конституцією України гарантії прав і свобод людини, невтручання держави у справи громадянського суспільства, її відповідальність перед народом мали б створити політико-правові передумови для того, аби люди домагалися розмежування громадської і політичної сфер, виявляли активність у реалізації та захисті своїх інтересів. Однак на практиці наближення до цього ідеалу йшло не так швидко, як дехто сподівався. Зазначимо, що досвід європейської ліберальної демократії в розбудові громадянського суспільства не отримав належного втілення в контексті пострадянських соціальних практик.

Наступним етапом політичного процесу в Україні стали поява опозиційних до режиму президента сил, їхні неконвенційні виступи, легальне об'єднання в політичні партії і блоки, які потрапили до законодавчого органу країни. Цей етап можна назвати «латентно-опозиційним». Цікавим є те, що легальні опозиційні сили стали гуртуватися навколо колишнього прем'єр-міністра В. Юшенка, якому (як у свій час Л. Кучмі) була винесена недовіра парламентом, що дозволяє говорити про привабливість такого роду лідерів в очах українського соціуму в часи назрілості політичних змін.

У політичному процесі України на стабільно-олігархічному та латентно-опозиційному етапах, за Т. Кузьо, були присутні дві особливості, які також дозволяють охарактеризувати його як «змагальний авторитаризм» [10, с. 168–177]. З одного боку – домінування олігархів під прикриттям центристських партій у парламенті, а з другого – спроби опозиції стримати олігархічні клани у намаганні встановити повністю авторитарний режим. Завдяки тому, що провладні політичні еліти часів Л. Кучми були роз'єднані, а опозиція була досить потужною, в Україні авторитарний режим не було встановлено повністю.

Отже, політична система, що склалась в Україні з 1994 по 2004 р., поєднувала ознаки патримоніального авторитарного режиму і панування кланової олігархії [11, с. 18]. Політичний процес цього етапу мав характер особливого варіанта суспільних трансформацій – формування новітнього пострадянського різновиду авторитаризму, що виріс за фасадом слабко виражених демократичних інститутів [11, с. 20].

Специфіка українського політичного процесу зазнала суттєвих змін на новому, демократично-формуючому етапі, що розпочався подією, яку в політичному та науковому дискурсах прийнято називати «помаранчева революція» [12, с. 269]. Її особливістю стали не тільки зміна еліт та приход до влади опозиційного до попереднього режиму, а й політична участь мас у цьому процесі. Саме цей етап є вирішальним у вияві ліберально-демократичних трендів, коли зміна влади відбулася революційним шляхом, але без застосування насильницького засобу.

Надання Україні статусу вільної країни було спричинене суттєвим зрушенням у сфері громадянських свобод та політичних прав, що відбулося після «помаранчевої революції» (за семизначною шкалою, яку використовує Freedom House). Характерною рисою розвитку ліберально-демократичних тенденцій в Україні стало те, що суб'єкти політичного процесу все більше вдаються до легальних методів політичної боротьби – використання правових технологій, залучення судової системи до вирішення політичних питань, створення коаліційних угод, висування публічних вимог у законотворчому процесі, застосування відкритої політичної дискусії в інформаційному просторі, підняття питань стосовно законодавчого закріплення прав опозиції тощо [13, с. 140].

Безумовно, політичний поступ України мав своє рефлексивне відображення у політичній свідомості, зрушення в якій зумовлювали подальший розвиток як окремих суб'єктів політичного процесу, так і українського суспільства в цілому. Ця обставина дозволяє зробити теоретичне припущення, що протягом усіх перелічених етапів політичний процес в Україні зазнавав впливу певних ідеологічних детермінант лібералізму. Можна розмірковувати

про викристалізування на цьому етапі у політичній свідомості українського суспільства лівих (комуністичних, соціалістичних), соціал-демократичних, центристських, національно-демократичних, правих (націоналістичних), а також ліберальних, екологічних, християнсько-демократичних течій.

При порівнянні даних соціологічного моніторингу українського суспільства, який щорічно проводиться Інститутом соціології НАН, можна дійти висновку про те, що конституційний етап характеризується низкою цікавих особливостей підтримки різних ідеологій з боку громадян. Саме для 1994–1996 рр. характерні найвищі (порівняно з наступними роками) показники підтримки суспільством ліберальної (2,7 %) та християнсько-демократичної (3,3 %) течій [14, с. 78].

Відповідно значна частина української суспільно-політичної еліти висловлювалася за необхідність розбудови нової держави на ліберально-демократичних засадах, налаштовуючи життя у ній на базі цивілізаційних цінностей, притаманних західному способу життя. Завдяки риториці її демократично налаштованих представників політико-інформаційний простір держави поповнився такими привабливими для посттоталітарного соціуму поняттями, як верховенство закону, правова держава, поділ влади, ідеологічний плюралізм, права людини, ринкова економіка, приватна власність тощо.

Втім, що характерно, мало хто з демократично налаштованих політиків міг переконливо і ґрунтовно пояснити сутність та особливості західної демократії, лібералізму, вільного ринку. Мало хто із політичних суб'єктів демонстрував адекватне усвідомлення особливостей її функціонування в країнах з різними формами державного устрою та різними формами правління. Крім того, мало хто з політиків об'єктивно сприймав та адекватно аналізував сильні і слабкі сторони демократичного способу та форми організації державного життя, а отже, не в загальних фразах, а конкретно, був здатен окреслити українські цілі, прорахувати можливість виникнення труднощів у перебігу адаптації західних суспільно-політичних інститутів і цінностей у посттоталітарному політичному просторі і, що ще важливіше, чітко визначити шляхи, механізми, інструменти досягнення означених цілей. Такий ідеологічний вакуум на тлі ідеологічного плюралізму позначувався на несистемності реформ та нестабільності політичного процесу в перші роки незалежності.

Здобувши незалежність і претендуючи на політичну міждержавну взаємодію в умовах глобальної гуманітаризації людства, Україна змушена була визначати зміст, цілі та пріоритети стратегії формування духовної сфери. Якщо людство зараз формує гуманітарний світогляд, в основі якого – ліберально-демократичні цінності, отже, українцям необхідно буде адаптуватися до нових стандартів.

Тому в основі концепції соціогуманітарного розвитку українського суспільства мають бути найвагоміші цінності ліберальної демократії – людина, свобода, гідність, справедливість. На глобальному просторі панують ідеї різноманітності рівних можливостей, тому взаємодія українців з іншими спільнотами можлива за умови забезпечення в українському соціумі індивідуальних свобод і всіх їхніх цінностей та солідарної відповідальності за непорушення цих свобод, їх збереження. Це можливо за умови поєднання цілей, інтересів та цінностей українського суспільства з гуманітарними стандартами європейської цивілізації.

Реалізувати «людиноцентричну» модель розвитку українського суспільства можна і необхідно, а для цього слід зробити гуманітарну політику пріоритетною в державі. Це означає, що головним джерелом, основою та критерієм розвитку сучасного суспільства і держави мають бути культура, наука, освіта, а для цього необхідно сформувані нові підходи до політики в культурній та духовній сферах, передусім тому, що культура в умовах глобалізації буде основним чинником консолідації українського суспільства, громадянського єднання і злагоди. Саме на основі культури як системи цінностей, що спираються на традицію, і можна сформувані духовну єдність України, саме на основі національних культурних цінностей і можлива консолідація українського народу як політичної європейської нації, а отже, і становлення ліберальної демократії [15].

Парадокс України полягає у тому, що, незважаючи на певне неприйняття лібералізму на офіційному рівні та рівні суспільної свідомості, він чудово «почувається» в нашій країні. При цьому вкрай позитивним є той факт, що він існує, перш за все на рівні повсякденної практики. Українцям уже на ментальному рівні притаманні риси індивідуалізму, волелюбності, неприйняття авторитарного начала [16], які є базовими для всього ліберального дискурсу. Можна сказати, що українці вижили завдяки ліберально-демократичним практикам, не усвідомлюючи, що ці практики означаються як ліберальні.

Відзначимо, що Україна за роки незалежності здійснила як певні ліберальні, так і демократичні реформи, однак поки що не пододала ситуацію перехідної невизначеності. Однак українське суспільство, попри значні структурні і культурні перешкоди, має значні підстави для просування до режиму ліберальної демократії.

Україна завершує початковий етап становлення демократичної соціально-правової держави і переходить до втілення принципів та норм Конституції в реальне життя суспільства, держави, кожної людини. Але це бажання не завжди збігається з реальністю. Існує суперечність між задекларованими нормами та реальними можливостями і бажаннями їхнього втілення [17, с. 18–25].

Зазначимо, що посттоталітарні трансформації загалом і сучасні демократичні транзити в основному виявилися залежними від результатів внутрішньої елітної динаміки. Однак не менш очевидним є те, що як демократія, так і її інститути та процедури в перспективі потребують легітимізації і масової підтримки. Це, у свою чергу, неможливо без поширення і закріплення в суспільстві відповідних – демократичних – цінностей і масових політичних орієнтацій українців. Вони, хоча й не прямо, проте впливають на перебіг демократичного транзиту, що стає особливо відчутним у фазі лібералізації демократії. Припустимо, що демократичні інститути запроваджено без масової участі (початкові стадії демократизації). Однак існувати без масової підтримки і підґрунтя у вигляді відповідних політичних орієнтацій і цінностей ліберальна демократія не в змозі. Саме в такому сенсі є всі підстави розмірковувати, що розвиток і лібералізація демократії передбачають також масове сприйняття ліберально-демократичної політичної культури, її норм та цінностей.

Спроби ліберально-демократичних перетворень у пострадянській Україні на початкових етапах були результатом внутрішньоелітних процесів, а політична культура «громадянського» типу практично ніде не виступала як передумова демократизації. Як відомо, наявні виміри громадянської культури – почуття особистої політичної значущості, тобто реальної причетності до політичних подій, здатності так чи інакше впливати на них, терпимість до чужих поглядів і позицій, політична толерантність, підтримка індивідуальних прав і свобод, довіра до наявних політичних інститутів тощо, ще не вельми поширені в українському суспільстві [18, с. 122–134].

Базовими основами демократичної консолідації України можуть стати всеосяжні ідеї та цінності, схвалювані і підтримувані противниками різних політичних течій, груп із різними соціально-економічними інтересами. Звісно, перехідна політична система України – це вже не система, заснована на ієрархічній структурі незмінюваної влади, але ще й не система розвинених інститутів конкурентної представницької демократії, відкритих до змін і соціальних, політичних імперативів розвитку. Звідси її конфліктогенність, взаємна недовіра членів громадянського суспільства, що формується, і схильність до політичної монополії на владу з боку авторитарно-бюрократичної держави.

Політико-правові відносини нового типу ще тільки перебувають на стадії формування у власну систему норм, інститутів та цінностей. Саме модель регулювання суспільних відносин, заснована не на пануванні і підпорядкуванні, а на партнерстві та взаємозалежності, становить політико-правовий сенс ліберальної демократії [17, с. 19].

Надмірна концентрація політичної влади і ресурсів у руках правлячої еліти змушувала контреліту й опозицію оформлятися та виступати як радикальні рухи, а не політичні опоненти [13, с. 147]. Гостре протистояння правлячої еліти та контреліти є наслідком культурно-політичної неоднорідності самої еліти, різні групи якої орієнтуються на взаємозаперечні цінності. Ідеологічне протистояння доповнюється процесом кристалізації інтересів на основі економічних чинників – приватної власності, конкуренції, ринку тощо [13, с. 18–25].

Прагнення української правлячої еліти монополювати контролювати політичний процес, як зазначає О. Бабкіна, породжує в опозиції бажання використовувати радикальні засоби боротьби, аби змусити офіційну владу визнати опозицію і враховувати її думку під час вироблення політичного курсу. Розвиток політичного плюралізму в пострадянській Україні не вичерпувався тільки багатопартійністю, а й передбачав усвідомлення розбіжності інтересів різних соціальних верств, націй, груп і пошуку їх узгодження в інтересах суспільства та особи. У перспективі демократизації українського суспільства на плюралістичній основі можливе виникнення якісно нової, раціоналістичної, мобілізаційної свідомості та відповідних соціально-політичних позицій, здатних вплинути на структуру політичної участі [17, с. 18–25].

Серед можливих напрямків утвердження зазначеної орієнтації є здатність розуміти і відчувати «золоту середину» між партиципаторною та елітистською формами демократії; переорієнтацію парафіяльної індиферентної, традиційно орієнтованої культури, притаманної «молодим» політичним системам перехідного типу, в бік «культури участі», що передбачає створення складної моделі поведінки, орієнтованої на соціальне партнерство, утвердження ліберальної демократії [18, с. 122–134].

Отже, трансформація до ліберальної демократії є процесом створення цивілізованої сучасної політичної системи, стабільної, здатної до саморозвитку та створення всіх необхідних умов для нормального життя людини. Натомість проблема становлення ліберальної демократії для України – це проблема формування такої соціальної і політичної системи яка зможе забезпечувати керованість суспільством за участю народу, передбачає можливість трансформації влади без насильства, гарантує дотримання та захист прав і свобод людини.

Висновки. Вдала реалізація в Україні демократичної модернізації пов'язана з формуванням сучасних політичних, правових та виборчих систем, забезпеченням поділу і взаємодії влади, реформуванням державного

механізму, передусім судової влади, запровадженням сучасних механізмів і процедур пом'якшення конфліктів у державно-правовій сфері, забезпеченням прав і свобод людини і громадянина. Україні, як і деяким країнам посткомуністичного світу, притаманний засіб «імплантації» політичної системи. Певна частина демократичних сил України, орієнтована на ліберальні моделі західного світу, пропонує привити ці світоглядні основи країн-взірців на пострадянську політичну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Растоу Д. А. Переходи к демократии: попытка создания динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. – 1996. – № 5. – С. 5–15.
2. Пантин В. И. Глобализация и проблемы развития демократических институтов в России / В. И. Пантин // Политические институты на рубеже тысячелетий / В. И. Пантин. – Дубна : ООО «Феникс+», 2001. – 478 с.
3. Застава І. В. Напрямки втілення стандартів ліберальної демократії в контексті українського державотворення / І. В. Застава // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Соціологія і політичні науки. – Одеса : Астропринт, 2008. – Т. 13, вип. 5. – С. 596–603.
4. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради УРСР // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
5. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Кремень В. Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В. Г. Кремень, Д. В. Табачник, В. М. Ткаченко. – К. : ARC-UKRAINE, 1996. – 793 с.
7. Томенко М. В. Ліберальна ідея в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Томенко // Українська державність у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз). – К. : Політ. думка, 1996. – 434 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrxx/r04.htm>.
8. Панюк А. Історія становлення української державності / А. Панюк, М. Рожик. – К. : Наук. думка, 1999. – 287 с.
9. Про об'єднання громадян [Електронний ресурс] : Закон України від 16.06.1992 № 2460-ХІІ // Верхов. Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2460-12>.
10. Kuzio T. Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple? / T. Kuzio // POLITICS. – 2001. – Vol. 21 (3). – P. 168–177.
11. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після «помаранчевої революції» / Ю. Мацієвський // Політ. менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 18–32.
12. Поліщук І. О. Еволюція культури політичних виборів в Україні / І. О. Поліщук. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 352 с.
13. Головка І. В. Ліберальна демократія: умови формування та специфіка становлення : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Головка. – Чернівці, 2010. – 248 с.
14. Паніна Н. Українське суспільство 1994–2005 – соціологічний моніторинг / Н. Паніна. – К. : ТОВ «Видавництво Софія», 2005. – 160 с.

15. Жулинський М. Україна: перспективи ліберальної демократії [Електронний ресурс] / М. Жулинський // Дзеркало тижня. – 2001. – 22–28 верес. (№ 37 (361)). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3050/32299/>.
16. Римаренко С. Ю. Самовизначення особи, нації, держави / С. Ю. Римаренко. – К. : Вид. дім «Юридична книга», 1999. – 543 с.
17. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. Бабкіна // Персонал. – 2007. – № 2. – С. 18–25.
18. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – № 4. – С. 122–134.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В ПОСТСОВЕТСКОЙ УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ЛИБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ТРЕНДОВ

Головко И. В.

Рассмотрены особенности процесса становления политической системы независимой Украины в направлении либерализации и демократизации. Отмечено, что в Украине одновременно происходят процессы трансформации политической системы, государства и построения политической нации. Кроме конституционно провозглашенного курса на построение демократического правового государства и гражданского общества, значительное влияние на политический процесс в Украине оказывают внутренние, специфические закономерности развития общественного организма.

Ключевые слова: либеральная демократия, политическая система, гражданское общество, демократизация, либерализм.

THE FEATURES OF PROCESSES OF STATE BUILDING IN POST-SOVIET UKRAINE IN THE CONTEXT OF LIBERAL AND DEMOCRATIC TRENDS

Golovko I. V.

The features of the process of formation of the political system of independent Ukraine in the direction of liberalization and democratization are considered. It is noted that in Ukraine there are processes at the same time the transformation of the political system of the state and the building of a political nation. Besides the constitutionally declared policy of building a democratic state and civil society, a considerable influence on the political process in Ukraine is carried out inside, specific patterns of development of the social organism.

Key words: liberal democracy, political system, civil society, democratization, liberalism.